

WOLF HAAS

VLASNIŠTVO

Wolf Haas
VLASNIŠTVO

LEYKAM international

NAKLADNIK

Leykam international d.o.o., Ilica 42, HR-10000 Zagreb
www.leykam-international.hr

ZA NAKLADNIKA

Jürgen Ehgartner

UREDNIKA

Eugenia Ehgartner

PRIJEVOD S NJEMAČKOGA

Igor Crnković

LEKTURA I KOREKTURA

Neli Mindoljević

© 2025 Leykam international d.o.o., Zagreb

Nijedan dio ove knjige ne smije se umnožavati, fotokopirati ni na bilo koji drugi način reproducirati bez nakladnikova pismenog dopuštenja.

Naslov originala: „Eigentum“.

© 2023 Carl Hanser Verlag GmbH & Co.KG, München

Knjiga je objavljena uz financijsku potporu
Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske.

Republika
Hrvatska
Ministarstvo
kulture
i medija
Republic
of Croatia
Ministry
of Culture
and Media

Federal Ministry
Housing, Arts, Culture,
Media and Sport
Republic of Austria

Gefördert durch das Bundesministerium für
Wohnen, Kunst, Kultur, Medien und Sport.

ISBN 978-953-340-222-2

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne
i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 0012178805.

ILUSTRACIJA NA NASLOVNICI

Shutterstock

FOTOGRAFIJA AUTORA

© Rainer Igler

GRAFIČKO OBLIKOVANJE

Tvrtko Gregurić

TISKARA

Denona d.o.o., Zagreb
Tiskanje dovršeno u rujnu 2025.

Wolf Haas

VLASNIŠTVO

roman

Prijevod s njemačkoga
Igor Crnković

Zagreb, 2025.

NA PUTU OZDRAVLJENJA

Tri dana prije smrti moja se majka, u dobi od gotovo devedeset i pet godina, očito ne više sasvim prisebna, počela raspitivati o svojim roditeljima. Rekla mi je: „Tam negdi, di su sad moji doma.” Budući da nisam odmah shvatio o čemu govori, pojasnila mi je: „Tvoji grosmama i grosspapa. Tam di su sad, ne znam kak se to mesto zove, al bi ih možda mogel zvrnut na mobitel i reć im da sam dobro?”

Bio sam zaprepašten. Majka je cijeli svoj život uporno ponavljala da je loše. Da bi sad, tri dana prije smrti, promijenila ploču i svečano objavila da je dobro. Bio sam uvjeren da je riječ o zabuni. Ta uvijek smo mi bili ti kojima je loše! Na to sam se naviknuo jer sam još od rođenja uvijek slušao jednu te istu pjesmu. Već sam se u majčinu trbuhu uljuljkao u uvjerenje: nama je loše. A sad je njoj odjednom dobro.

Sutradan sam razmišljao bih li joj rekao da sam ih uistinu nazvao. To bi je možda obradovalo, pa zašto da se onda čvrsto držim činjenica? Mogao bih joj jednostavno reći: „Šalju ti puno pozdrava, i oni su dobro. Tvoji roditelji su dobro, kao i tvoje pokojne sestre i braća.

A najbolje je tvoj najmlađi brat, onaj kojega je kao dijete udario konj i koji je od toga umro.” U sebi sam mislio, kakve veze ima, ionako neće još dugo poživjeti (i doista, umrla je dva dana poslije), a laž će ponijeti sa sobom u grob, koji će je zauvijek progutati. Samo ne smijem pretjerivati, da me ne bi uhvatila u laži. Da ne bi na kraju još ispalo da je ismijavam. Svatko zaslužuje određenu dozu poštovanja, čak i oni koji možda više i ne primjećuju ako im ga ne ukazujemo. Ne možemo baš ni onima koji kopne i koji nisu sasvim prisebni pričati što god želimo, samo zato što nam je s njima dosadno. Slabijima se ne valja rugati, s maloumnima, malenom djecom, osobama s invaliditetom ne valja zbijati šale. Kad bolje razmislim, bojim se da se zapravo nikoga ne smije zadirkivati. A ponajmanje vlastitu umiruću majku. Koja je sve učinila za mene, huhu. I koja je imala silno teško djetinjstvo. Kako sam ja samo dobro prošao u odnosu na nju. Mene nisu zbog siromaštva i neimaštine morali još kao novorođenče dati na udomljavanje. Nisam kao desetogodišnjak prodan u roblje nekome seljaku iz susjedna sela samo zato što mu je manjkalo radne snage. Nisam morao sat vremena gacati kroz duboki snijeg do škole, ni ljeti čuvati stoku, a usput još i krpiti čarape četvorici sinova tog seljaka. Navek su nosili bele sokne uz kratke lederhoze, bele dokoljenke s mustrom. Je, bile su podrapane već gore pri vrhu, pa sam morala naučit kak se dela ista ta mustra i onda je ponovit sve do pete. Bilo je fajn posla s tim koncem, sve je trebalo točno naštelati da zgledi kak spada.

Zato sad moram rasplesti majčin život. Iz neke unutarnje potrebe. Do njezina sprovoda završit ću s time i skinuti si taj teret s leđa, i sjećanja i sve ostalo. Samo maleni tekst, na brzinu. A onda neka sve nestane. Tekst koji će se natjecati sa smrću – tko će prvi stići (još dva dana). Nemam vremena za dotjerivanje. Ni za autocenzuru. Čestitam, sjajna ideja. No to mi ne daje pravo da joj lažem kako sam nazvao i kako joj roditelji šalju pozdrave i poručuju da su dobro. S druge strane, takvo strogo pridržavanje pravila možda je i štetno kad želiš svojoj sve slabijoj majci učiniti još jednu posljednju malenu radost. Zar se izraz *zafrkavati* ne bi mogao smatrati zabavnijim bratom izraza *zagrliti*?* Gdje je točno granica između to dvoje, gdje prolazi međa, gdje su graničari koji određuju granice dobra ukusa? O pravoj ljubavi čovjek može razmišljati onoliko dugo dok mu na nadusnici ne izrastu hitlerski brčići. Pa sam pomislio, ako se budem kontrolirao, možda joj uspijem pružiti malo radosti, a pritom ipak ne prijeđem granicu izrugivanja. Mogao bih jednostavno reći: „Šalju ti puno pozdrava, i oni su također dobro.” I točka. Jedino si ne smijem dati oduška i previše odlutati u detalje. Bez ukrasa. Dakle, ne smijem reći: „Jedino otac ti je malo prehladen. Ali već je na putu ozdravljenja.” Takvo bi se što vjerojatno smatralo nepoštivanjem.

Kad sam s tim mislima u glavi ušao u njezinu sobu u staračkome domu, majka je upravo zaspala za

---

* Jedna od brojnih igara riječima: u ovome slučaju u njemačkome *auf den Arm nehmen* (zbijati šale, zafrkavati) i *in den Arm nehmen* (uzeti u naručje, zagrliti) (nap. prev.)

blagovaonskim stolom ispred panoramskoga prozora. Divio sam se njegovateljima, koji su, dokle god je bilo moguće, podizali starce iz kreveta u invalidska kolica te ih potom odvozili do dva metra udaljena stola kako bi jeli sjedeći uspravno. Dokle god su još mogli ustati iz kreveta nisu ih hranili u njemu. I nisu im zamjerali kad bi netko već nakon treće žlice juhe zaspao nad punim tanjurom. („Oprez, ljudi se najčešće utope u plićaku!” stari je engleski plakat iz šezdesetih godina koji prikazujući pijanca koji je zaspao za stolom i utopio se u tanjuru juhe upozorava da je na plaži potrebno više opreza.) Poštovanje i dostojanstvo zanimljivi su pojmovi, o kojima sam sa samim sobom vodio raspravu dok je Žetelac smrti majci već puhao za vratom (nju za to, naravno, nije bilo briga). Na svakoga pacijenta vjerojatno dolaze barem tri hernije diska njegovatelja. Inače nisam takav, više sam sklon potiskivanju, ali tog su mi dana kroz glavu prolazile brojne misli o temeljnim životnim načelima. Sjetio sam se da sam kao student jednom čak na Filozofskom fakultetu otišao na predavanje iz etike. Je li ispravno da si mlada njegovateljica uništava leđa samo kako bi starcima, koji bi ionako radije ostali u krevetu, još jednom iskazala poštovanje dižući ih iz kreveta i omogućujući im dostojanstven obrok za stolom? Zacijelo jest. I sasvim sigurno vlastitoj majci ne bi trebalo pričati sulude bajke samo zato što se prvi put u devedeset i pet godina našla u duševno podređenu položaju.

„Nazvao sam ih”, rekoh nakon što sam je probudio. „Šalju ti pozdrave, kažu da su i oni dobro. Jedino otac ti je prehladen. Ali već je na putu ozdravljenja.”

Pustila je vijest da malo odleži. Zatim se, uz dosta muke, nagnula u invalidskim kolicima i, oslanjajući se lijevom rukom na rukohvat, svoj mršavi trup uspravila u željeni položaj. Možda i previsoko, jer kolica su imala vlastitu volju. Sad je bila poput najsitnije ptičice kojoj, zahvaljujući previše nagnutim kolicima, pogled seže sve do planinskih vrhova. Zdravijom rukom zaštitila je oči od bljeska dnevne svjetlosti, pokretom koji me je na trenutak podsjetio na Stephena Hawkinga dok skeptično promatra crnu rupu.

Pročistila je grlo i zamišljeno se zagledala u daljinu. Taj mi je pogled bio dobro poznat. Dok nakašljavanje kod običnih ljudi obično prethodi prvoj riječi, kod nje bi nakon njega uslijedila zabrinjavajuće duga misaona stanka. „Kaj, prehladen?” reče napokon uzdišući. Lice joj je potom poprimilo zloglasni izraz lica broj 1. Znao sam već što slijedi, mogao sam i sinkronizirati njezine riječi, možda sam čak i pomicao usne dok je izgovarala: „Zato kaj se nikad ne pazi!”

Iz opreza na to nisam odgovorio ništa. Pokušaj smirivanja najčešće bi samo pogoršao stvar. Nadao sam se da će se ostaviti te teme i omogućiti mi da se poput izviđača neopaženo izvučem iz opasne situacije. Prehladu sam baš i mogao prešutjeti. Zašto se ne znam obuzdati? Tu sam lošu osobinu naslijedio od nje. A sad me je sustigla zaslužena kazna. Kad bih jednom naćeo takvu temu, više je nisam mogao obuzdati. Morala ju je iznijeti do kraja, do posljednjega detalja. Protivnica mi je u tom pogledu bila tvrd orah.

„Kaj i kašlje?”

„Ne, ne. Već je na putu ozdravljenja.”

Bijeg iz svih životnih situacija, staza spasa, izlaz u slučaju nužde iz svih ratnih bojišnica – u mojim je očima uvijek nosio to ime: *put ozdravljenja*. Kao djetetu, bilo mi je najveći adut. Kako me ne bi svaki put odmah proglasili slučajem za kućnu njegu, uvijek sam smjesta govorio: „Već sam na putu ozdravljenja.” Čak i kad sam imao upalu pluća, razbijenu glavu, kad su me unosili u kuću s otvorenim prijelomom kostiju, nikad se nisam odrekao toga blagoslovljenog izgovora: „Već sam na putu ozdravljenja.”

I, prije nego što zaboravim, želim se predbilježiti za te riječi i na svojem budućem epitafu.

VEĆ SAM NA PUTU OZDRAVLJENJA

„A grlo?”

„Što?”

„Kaj ga boli i grlo?”

„Ne, nema grlobolju. Samo laganu prehladu. A i ona već prolazi.”

„Ziher se prehladil tam u verkštatu”, reče ona tonom koji je sugerirao pomiješane osjećaje. S jedne strane prijekor, s druge suosjećanje. S time da se i suosjećajna strana ponovno sastojala od dvaju dijelova. Podsjećala me je na čuveno numeriranje u *Tractatusu*^{*}, koje svojom silnom jasnoćom zamagljuje um čitateljima:

---

* Aluzija na *Tractatus logico-philosophicus* austrijskog filozofa Ludwiga Wittgensteina iz 1921. (nap. prev.)

1. Umiruća majka specifičnim tonom komentira prehladu svojega davno preminuloga oca.

1.1. Ton umiruće majke napola je prijekoran (prema prehladenomu).

1.2 Drugom polovicom, majčin je ton suosjećajan (naklonjen prehladenom).

1.2.1. Suosjećajna polovica također se sastoji od dvije polovice.

1.2.1.1. Jedna je polovica suosjećajne polovice suosjećajna.

1.2.1.2. Dok je druga polovica suosjećajne polovice prijekorna (načelo rekurzije).

Pretpostavljam da me je na ovakve misaone vratolomije potaknula njezina poza u stilu Stephena Hawkinga. Osim toga, ponovno je nakratko zadrijemala, pa sam nekako morao ubiti vrijeme. U svakom slučaju, ne može se jednostavno reći da je ton njezina glasa bio tričetrvt prijekoran. Jer je ona veća polovica prijekora bila, dakako, upućena ocu, koji u negrijanoj radionici nije pazio na svoje zdravlje (glavni prijekor). Dok je prijekor sadržan u suosjećajnoj polovici bio upućen nekomu drugom. Naime, ljudima (sporedni prijekor). Moja je majka uvijek s ljudima imala neriješene račune. Zapravo, nakon dovoljno duge rasprave s usnulim Stephenom Hawkingom i nijemim Žeteocem smrti zaključio sam da je taj sporedni prijekor zapravo pravi, glavni prijekor.

„Sjećaš li se još čime se tvoj otac bavio?”

„Neg kaj!” rekla je zatvorenih očiju, maramicom s mukom brišući pljuvačku iz lijevoga kuta svojih usana. „Kak se ne bi sećala?”

Pritom se, kad sam ušao u sobu, nije mogla sjetiti čak ni da me je toga vikenda već pet puta dočekala zamjerkom kako me već dugo nije bilo. Nije znala ni da sam prije sat vremena već bio ovdje. Kao i prošloga vikenda. A da je onoga prije i poslije dolazio moj brat („Njega nisam vidla već sto let!”). No zanata svojega oca, koji je preminuo nedugo nakon rata (dakle, u prošleme tisućljeću), njega se, naravno, sjećala.

„Bil je kolarski majstor!”

I meni se oduvijek sviđalo to što mi je djed bio kolar. Od svih predaka za koje znam, on je bio jedini s pravim, izučenim zanatom. I to kakvim – kolarskoga majstora. Istina, umro je godinama prije mojega rođenja, ali njegov je zanat čak i meni predstavljao nešto posebno. Kolarski majstor. Kao dijete, osjećao sam da govori nešto i o meni. U selu je bio običaj da se prezimena gotovo uopće nisu koristila, pa su se djeca seljaka zvala po seoskim gospodarstvima s kojih su potjecala, a djeca obrtnika po zanatima svojih očeva. Tako su i moju majku, kćer kolara, zvali jednostavno Marianne Kolar. Čak su i mene i brata ponekad još zvali Kolarovi malci, premda je na televiziji Ringo Starr već svirao po krovovima. Iako su drveni kotači za kola odavno izumrli, kolar je i dalje zvučalo nekako dobro. Bio je to zanat koji zvuči posebno. Tko još zna napraviti kotač? Za to je zacijelo bila potrebna poprilična vještina.

Jednom kad budem star poput moje majke, možda ću misliti da je moj djed izumio kotač. Već se sad radujem toj iluziji. Međutim, mojoj je majci ključna bila druga polovica njegove titule: majstor! Njezin otac nije bio tek obični kolar, ni šegrt, ni pomoćnik, već kolarski majstor. Premda je – prema njezinim pričama – uvijek radio sam i u krajnjem siromaštvu lutao od imanja do imanja moljakajući posao (u majčinim pričama nikad se nisu pojavljivali šegrti ili vježbenici, nego uvijek samo glad, hladnoća i bijeda, privremena utočišta, barake i potleušice, te seljaci koji ne plaćaju i cijeli folklor bijedne sudbine iz domoljubnih romana), ona je ipak pronalazila pripovjedačku zadovoljštinu ističući da je bio majstor. Titula koja se sastoji od četiri sloga, ali koja nosi određenu težinu. Majstor-kolar. Moj otac (njezin suprug), primjerice, nije izučio nikakav zanat, ali zato je njezin otac bio – jesmo li to već spomenuli? – kolarski majstor. Možda je zahvaljujući tomu i ona sama mogla uloviti kakva majstora, pa čak i učitelja, liječnika ili – zašto ne? – odvjetnika. Ali svi muškarci iz njezine generacije nažalost su poginuli u ratu, tako da nije imala previše izbora. Pa se morala zadovoljiti mlađahnim mangupom bez završene škole. Ali sad joj to više nije ništa značilo – svojega je pokojnog muža zaboravila gotovo odmah nakon sprovida. No zato se oca itekako dobro sjećala. O njemu je voljela pričati.

„Po cele dane je sam delal, delal, delal”, gundala je, premda je njezin zavaljeni položaj sugerirao da je zapravo opuštena. „A nikad nije imal dost penezi ni da si zgrije radionu. Navek je stajal na propuhu, a zimi na ledenini. Sav se ušvical od teškog posla. A seljaki? Oni mu furt

nisu plaćali! I onda...” Započela je tiradu u kojoj se sve vrijeme skrivao istinski prijekor, onaj koji je čučao u suosjećajnoj polovici prijekora, a zapravo je bio glavni. Taj neumorni sopran prijekora nije bio usmjeren protiv njezina oca (koji se nije dovoljno toplo odjenuo, koji je hodao bez šala, bez kape, bez rukavica i nije pazio na svoje zdravlje!), nego protiv užasnih okolnosti u kojima je živio i protiv njegovih prokletih mušterija koje mu nisu plaćale. Protiv ljudi. Ljudi – te neodređene mase svih onih koji su mojoj majci ikada učinili išta nažao. *La gente*. (Učio sam španjolski iz straha od duhovnog propadanja koji se javlja nakon smrti roditelja. *La gente*. Ljudi, kao demonska jednina mase, višeglavo čudovište, sviđala mi se ta slika. *La gente* su željeli kotač. Ali *la gente* ga nisu željeli platiti.)

„Mam bi im se kola potrgala,” (sad je progovorila o ocu u prošleme vremenu, kao da je potpuno svjesna da je već odavno mrtav), „došli bi k njemu da ih hitno popravi. Gospoda nisu imala cajta. U pol noći, seljaki su mu kucali na prozor: Kola su nam v defektu! vikali su, sve su nas zbudili. Wast, moraš nam ih popraviti. Moramo drieve vleči, Wast. Il orat. Il seno pelat. Wast, hitno nam trebaju kola.”

Vodeći se pravilom što jednostavnije artikulacije, ime „Sebastian” najprije su, zaplićući jezikom, prekrstili u „Sewastian”, da bi ga potom skratili u „Wast”. Pritom su kotači koje je Wast popravljao bili kotači zaprežnih kola i kočija. Nisam ni ja baš toliko star, a ipak, moj je djed još uvijek popravljao drvene kotače na kolima i kočijama, a ne na traktorima ili automobilima.

Postoje li danas uopće još traktori, ili samo električni romobili? I meni se već sve miješa. Popravljanje kotača na zaprežnim kolima djeluje mi jednako nestvarnim kao kad bi mi Wast banuo na vrata s prehladom i kao svojemu unuku naredio: „Donesi mi *Operil* iz apoteke, sinek!”

„Nit hajcanja nit obed na stolu”, nastavila je majka svoje žalopojke. „Zato kaj mu nisu plaćali! Kad je njima neka trebalo, onda je moral delat. Samo delat, delat, delat, po cele dane. Al platili ne bi! Niš! Bolil ih je đon za njega. Ni im bil vredniji od stoke. Manje od marve!” I ponovno me suočila sa slabošću mojega karaktera. Ne volim kad mi priča o svađi s trećim osobama, o sukobima s ljudima kojih više nema, a pritom se toliko unese u priču i obuzme je takav bijes da naposljetku ja, strpljivi slušatelj, postanem onaj na koga više. Ja, posvećeni, brižni slušatelj, nadrapam zato što ona nije sposobna svoju priču držati pod kontrolom. Nisam dovoljno muškarac da to ostavim postrance i samomu sebi kažem: *Oh, jadnica, to je toliko opterećuje da bjesni čak i na mene, razumna slušatelja, i na trenutke me smatra neprijateljem.* Umjesto toga, u takvim situacijama češće reagiram zajedljivo i najradije bih joj odgovorio: „Što sam ti ja kriv za to što seljaci prije sto godina nisu plaćali popravak kotača!”

Umalo sam se drznuo stati na stranu seljaka i braniti ih ukazujući joj na njihovu možda također nezahvalnu životnu situaciju, što mi majka zacijelo ne bi oprostila do kraja svojega života (dakle, još dva dana).

„Kola im trebaju odma, al penez' nemaju!” nastavila je vikati na mene glasom ispunjenim bijesom. „Došli bi u pol noći, kak bi im se sprdnulo. U tri vjutra bi nam kucali na vrata, rondali po prozoru: ‘Wast, Wast, kola su nam otišla vrit’” Moja je majka cijeloga života bila vatrena pobornica retoričke trijade. Ne, ne pobornica, stručnjakinja! Po cijele dane samo *pranje, čišćenje, glačanje*. Ništa osim *kuhanja, pletenja, šivanja*. Cijeli život samo *rad, rad, rad*. „Wast, Wast, Wast!” To trostruko zazivanje mogega djeda, kolarskoga majstora, iz usta davno preminulih seljaka, koje je moja majka oponašala pedesetak sati prije svoje smrti, podsjetilo me je na to da je i moje krsno ime Sebastian, naravno, po djedu. To sam ime prvi put pročitao na obiteljskoj grobnici. Naučio sam čitati proučavajući slova na nadgrobnome spomeniku: *Sebastian Mayer † 1956.* i *Sebastian Mayer † 1957.* Jedno ime, dvije osobe. Pitao sam se zašto. Najstariji sin očito mu je umro vrlo mlad. Sve se to dogodilo prije mogega rođenja. Kolarski majstor ionako nekoga poput mene ne bi uzeo za šegrta. Jer imam dvije lijeve ruke. U samo dvije generacije majstorske ruke mogu se pretvoriti u ruke beskorisne za bilo što, no iskamčio sam barem njegovo ime. Ime, koje je jamac patnje. Sveti Sebastijan proboden strijelama.

„Onda su mu rekli: Dali bumo ti peneze v nedelju, kad se vrnemo z maše.” Majka je nastavila svoju tiradu protiv omiljena neprijatelja radničke klase, seljaka. Barem je nekoć tako bilo. Radnici su mrzili seljake. Koga su mrzili seljaci, ne znam. Životinje? Ne znam točno ni kakve su klasne mržnje danas još aktualne, osim neprekidno rastuće ksenofobije.

„A onda bi ga otpelali v krčmu i tam mu platili. U bir-tiji! I još mu vele: Wast, Wast, daj spijmo si još jenega. Na kraju bi se vratio doma praznih džepova, i naravno, pijan”, uzdisala je majka. „A mamica pak ni znala kak da nas desetero nahrani. Morala je pipat kokoši i vese-lila se kad bi napipala da bu koja snesla jajce drugi dan. Imali smo kokoši, znaš. Al kad one ne bi snesle jajca, nije znala kaj bi nam skuhala.”

Probodeni strelicama sjećanja, sjedimo tako i uzdiše-mo. Oboje smo silno ostarjeli. Snimam *selfie* s majkom. Izgledamo kao poremećeni umjetnik August Walla i njegova majka.

Uzdah je zanimljiv predverbalni izričaj. Postoje prije-korni uzdasi. Suosjećajni uzdasi. Romantični uzdasi. Uzdasi užitka. Sentimentalni uzdasi. Bolni uzdasi. Zapravo, jezik je kao izum pretjerani luksuz, izbirljivo naklapanje, komunikacijski dekor te, naposljetku, obično suviše smeće, jer čovjek se sasvim dobro sna-lazi i s jednostavnim uzdasima.

Razmišljam bih li iz sve snage koja mi je preostala (što nije mnogo, premda sam od svojega psihoterapeuta za Feldenkraisovu metodu naučio da najviše snage imamo u trupu) tresnuo glavom o stol, tako da mi se vratna kralježnica slomi kao u stripu (ili kutijice bombona *Pez*). Ne znam zašto mi takve stvari katkad padaju na pamet, možda samo kako bih si nakratko skrenuo pozornost. U stvarnosti to, naravno, neću učiniti, samo razmišljam o tome kako bi bilo. To ne znači da nisam dobro. Guglanjem sportskih rezultata

brzo mogu izbaciti tu sliku iz glave, koja mi je i dalje čvrsto nasadena na vratu (čvrstim drvenim spojem naslijeđenim od kolarskoga majstora).

„Čaj od koprive”, reče odjednom majka.

„Što?”

„Nek si spije čaj od koprive ak je prehladen.”

Kad bi za nešto zagrizla, majku je oduvijek bilo teško odvratiti od te teme. Kad bi netko i pokušao, ona bi se još više zaplela u nju. Kao što se i kotač svakim okretom zateže. Ali pomislio sam da će pod stare dane biti lakše. Da ću je sad, kad je silno oslabjela, uspjeti obuzdati. No naposljetku nisam imao drugog izbora doli ponovno krenuti u povlačenje: „Ionako je već na putu ozdravljenja.”

Ona je na to nestrpljivo odmahнула glavom. „To navek veliš. Već sam na putu ozdravljenja. A onda si još tri tjedna šmrkavi.” U njezinoj su se glavi otac i sin upravo stopili u jednu osobu, gnjavatore probodene strijelama koji tjednima šmrcaju jer se nikad ne obuku dovoljno toplo.

„Možda buju mu tam dali čaja od koprive”, reče razmišljajući naglas. „Il da mu ga ja odnesem?” Ponovno uzdah, koji ovaj put znači: *Gdje da sad nabavim čaj od koprive? Tu u domu sve su mi uzeli. I sat su mi ukrali.* Majka bi prijavila kao krađu kad god nešto nije mogla odmah pronaći. Ma tko bi ti, molim te, ukrao sat? Ljudi! Njegovatelji se nisu uzrujavali zbog takvih optužbi. Morali su štošta podnositi, ali pritom nisu glumili

svetoga Sebastijana probodena strijelama, već bi jednostavno tražili, ispod jastuka, iza madraca, u ladici noćnoga ormarića, dok se sat ne bi pojavio. Ili novčanik. Ili vjenčani prsten. Već desetljećima (možda i pola stoljeća?) nisam počinio takvu pogrešku da u majčinoj blizini izgovorim riječi kao što su *prehlada*, *hunjavica* ili, ne daj Bože, *upala uha*, *grla* i *nosa*. Inače sam uistinu bio silno oprezan. Nikad ne bih riskirao otići joj u posjet i s najblažim kašljem ili curenjem nosa. Ako bi me u njezinoj blizini ipak uhvatio nagon za kihanjem, brzo bih se odvezao u susjedno selo samo da bih bio siguran, izvan dometa njezina sluha. No sad sam joj spomenuo prehladu, koja je još k tomu i izmišljena. Koji me je vrag natjerao na to? Očito sam dva dana prije njezine smrti odlučio još jednom testirati granice. Igrati se vatrom. Tražio sam nevolju. Moralo mi je biti jasno da priča neće proći bez čaja od koprive. Ako ne budem oprezan, majka će izvući iz rukava još i onu travarku, gospođu Treben*. U životu sam učinio dvije pogreške. Pogreška broj 1: majci sam darovao knjigu Marije Treben o ljekovitom bilju. (Prije četrdeset godina za Božić, jedini dar u životu koji mi nije, ogorčena zbog moje rasipnosti, bacila natrag. Vraćanje dara bilo je tročlani čin izražen jednim jedinim uzdahom: kao prvo, što će njoj takvo što; kao drugo, za nju se takvo što ionako više ne isplati (oduvijek); kao treće, da smjesti to vratim jer ionako nemam novca, što je zaključila po mojoj nezdravoj mršavosti. I kao četvrto (ovo je

---

* Maria Treben (1907. – 1991.) – austrijska književnica i travarka, koja se 1980-ih godina proslavila knjigama o liječenju ljekovitim biljem, npr. *Zdravlje iz Božje ljekarne*, koja je dostupna u hrvatskome prijevodu. (op. prev.)

bonus-značenje), možda je moja mršavost znak kakve bolesti, a ja si neću moći priuštiti liječnika. Koji, kao peto, ionako nema pojma.) Pogreška broj 2: spomenuo sam temu prehlade.

Sad me je sustigla zaslužena kazna.

„Navek sam imala dobroga čaja od koprive. Sama sam ih brala i sušila. Po receptu one travarke, gospe Treben. Ti si mi poklonil njenu knjigu, ona mi je fakat jako pomogla.” (Često je isticala svoje ganuće time što sam joj darovao tu knjigu o ljekovitu bilju. Katkad bi čak pustila i suzu zahvalnosti, jer kad je u pitanju čaj, bila je posebno emotivna.) „I tateku sam isto navek kuhala čaj od koprive.” Moj je otac pritom prije gotovo dvadeset godina umro od trovanja čajem od koprive. No dobro, barem njezin otac više nije u opasnosti, on je već odavno mrtav.

„Nazovi ga na mobitel i reci da mu bum donesla čaj od koprive.”

„Budem.”

„Reci mu da tak i tak skoro dolazim i da bum mu donesla čaj za prehladu. To jest, protiv prehlade. I da sam sama nabrala koprive. Tam pri onoj šumskoj hiži, znaš, tam sam ih brala. Tam na zavoju di si zletel z romobila, skoro si mi zginul, tam rastu najlepše koprive.”

To jest, protiv prehlade. Takvu sam pedantnost kod nje posebno volio. Pa sve je ionako jasno IZ KONTEKSTA, zar ne? Mora li uistinu dva dana prije smrti, točnije,

jedan dan i dvadeset i tri sata prije vlastite smrti inzistirati na takvim detaljima?

„Da”, obećao sam. „Reći ću mu.”

„Ali trebalo bu mi nekaj u kaj bum ga spakirala.”

„Spakirala?”

„Čaj od koprive! Najbolje neka piksa. Znaš, s poklopcem. Il barem škarnicl.”

„Donijet ću ti.”

„A di buš to nabavil?”

„Smislit ću nešto.”

„Smislil buš nekaj?” reče ona pomalo podrugljivo. Točnije, s jasno čujnim podcjenjivačkim tonom. Kao majstorska kći mogla je sebi dopustiti trunku arogancije u ophođenju sa mnom. Nije vjerovala da ću donijeti nešto prikladno. Limenku koja nije ni premalena, ni prevelika, ili s glupim poklopcem, koji se ne može pošteno ni otvoriti ni zatvoriti. Budući da se na trenutak izgubila u mislima, ponadao sam se da je tema okončana. Ali imala je još jedno pitanje:

„A di se ja opće moram ukrcat?”

„Kako misliš, ukrcati?”

„Pa kak bi mu odnesla čaj od koprive. Di se trebam ukrcat?”

Nije mi padao na pamet nikakav odgovor. Možda sam čak na neki smiješan način napućio usne kako bih mišićima lica spriječio da mi potekne suza. Točnije, dvije suze, iz svakoga oka po jedna. Nisam joj mogao reći gdje se treba ukrcati kako bi svojemu ocu odnijela prokleti čaj od koprive. A pritom smo uvijek znali gdje se treba ukrcati. Ukrcavanje nam je bio središnji

obiteljski pojam. Životna sposobnost ovisila nam je o znanju kad i gdje se trebamo ukrcati u autobus da bismo bilo kamo stigli. Njezin je otac pravio kotače. Bio je kolarski majstor. No nitko od nas nije imao vozačku dozvolu. Ali zato smo barem znali gdje se trebamo ukrcati. Otpila je gutljaj ohlađene kave iz staračkoga doma i iskrivila lice razmišljajući koja bi postaja mogla biti ona prava. Kad sam već gotovo zaboravio njezino pitanje i na trenutak misli skrenuo na predavanje o poetici koje sam hitno trebao napisati (imao sam tek naslov), ponovno se prenula iz misli i napola sumnjičavo, napola optimistično zaključila: „Neko bu mi već rekel.”

RAST CIJENE KVADRATA

Majka je rođena 1923., u godini hiperinflacije, u kojoj je višegodišnji pad vrijednosti novca dosegnuo vrhunac. Inflacija će obilježiti cijeli njezin život. A time i živote njezine djece. Njezin je djed, naime, počinio jednu kobnu pogrešku zbog koje ćemo svi požaliti.

Sljedeće osobe mojoj majci nisu stvarale ništa osim *briga, briga, briga*:

- njezin otac
- njezina braća
- njezin muž
- njezini sinovi.

Međutim, od svih nas, najviše joj je briga zadavao njezin djed. Ne znam čak ni kako se taj čovjek uopće zvao. Ako ništa drugo, barem ne Sebastian, jer bio je to otac njezine majke. Ne znam ni gdje je pokopan. Ni kako je izgledao. Ali, unatoč tomu, s tim djedom (točnije, njezinim djedom, mojim pradjedom) osjećam duboku povezanost. Jer sam zbog njega često i ja morao trpjeti njezine verbalne ispade. Taj daleki rođak (poput vica kojemu sam se jednom nasmijao: Kako se zove

pobačeno dijete? – Daleki rođak! Hahaha), majčin djed, počinio je, naime, jednu pogrešku. Majka mi je uvijek iznova pričala o njoj kako ne bih i sam počinio istu grešku i ponovio je pod utjecajem nasljedne duševne sklonosti prema ponavljanju pogrešaka. Bila je opsjednuta njome. A pritom čak ni ona nikad nije upoznala svojega djeda. Očito je umro mlad. Vjerojatno od tuge. Tuge ili sjete. Ili općeg beznađa. Nije ni majka znala točan uzrok. Pogreška je, naime, nastala još prije njezina rođenja. Mislim da su djedovi nekoć umirali rano. Ali njoj je njezina majka, koja je u vrijeme pogreške također još bila djevojčica, prenijela tu priču.

Otac njezine majke bio je seljak. Maleni poljoprivrednik. Sasvim maleni težak. Imao je možda jednu kravu, ili dvije, najviše tri. Na priči o pretpostavkama o broju krava mojega pradjeda učio sam brojiti. Imao je negdje nekakvo leno. Ovdje ne govorim o srednjem vijeku, ali na dijalektu se seosko imanje još uvijek zove leno, zemlja koju su feudalci nekoć ustupali vazalima na korištenje, feud, kao u doba Walthera von der Vogelweidea*. Tako je i on obrađivao svoje maleno leno, ali želio je postići nešto više, bio je ambiciozan, imao je velike ambicije, ili je možda samo bio nespokojan, možda mu jednostavno vrug nije dao mira, znate kako to ide. Pa je svoje leno prodao i umjesto njega kupio veće, zamijenivši takoreći jednu zemlju drugom, boljom. Ali nije se zadržao na tome. Nakon

---

* Walther von der Vogelweide (oko 1170. – oko 1230.) – njemački srednjovjekovni pjesnik koji je vodio lutalački život tipičan za pjesnike njemačkoga *Minnesanga*. (op. prev.)

nekoliko godina obrađivanja novoga lena, ponovno je čuo za novu poslovnu priliku. Netko mu je ispričao da negdje drugdje povoljno može kupiti još veće leno. Pa je ponovno prodao svoju zemlju kako bi se domogao veće. To mi je mama često pričala, upravo onako kako je i njoj pričala njezina majka. Mislim da sam bio još vrlo mlad kad mi je prvi put ispričala tu priču. Potlačeni siromasi uvijek pričaju o starim vremenima. Zato što ne žele da te bijedne priče padnu u zaborav. Traže budalu kojoj će pričati o svojim traumama, a ta budala onda opet mora pronaći drugu naivnu žrtvu kojoj će ih dalje prenijeti. Niz nikad ne smije stati. Daj Bože da nas prosvijetli vječno ponavljanje istoga. Kako je maleni seljak svoje maleno leno zamijenio za veće. Jedno prodao da bi drugo kupio. Zaključio sam da je taj pradjed očito postupao slično kao u društvenim igrama *Monopoly* ili *Igra života*^{*}, u kojima se, primjerice, kuća može zamijeniti za hotel. Ili kao u bajci *Sretni Ivo*, samo obrnuto – on nije mijenjao bolje za lošije, već uvijek lošije za bolje, uvijek je težio za većim lenom, većim zemljištem, želio je dvije kokoši više, ili još koju ovcu, ili ne samo jednu, već dvije krave, bolju oranicu s manje kamenja, plodnije polje, manje močvarno, manje strme pašnjake koje će biti lakše kositi. Mnogo mi je puta majka pričala tu priču, i već sam rano primijetio da je uvijek priča istim riječima. Ritmom koji se postupno pojačava, tempom koji se polako ubrzava, intonacijom koja sve više ključa, ponavljanjima koja se slušatelju

---

* Njem. *DKT – Das kaufmännische Talent* – društvena igra popularna u zemljama njemačkoga govornog područja koja simulira tijek ljudskog života podučavajući igrače financijskoj pismenosti. (op. prev.)

poput omče obavijaju oko vrata. Tako sam već kao klinac naučio da je jezik zapravo glazba. Johann Georg Hamann, Johann Gottfried Herder, Johann Wolfgang Goethe, svi ti pajdaši nisu mi imali što govoriti. Čak mi ni Nietzsche nije mogao prodavati muda pod bubrege. Znao sam to najkasnije kao petogodišnjak. Ma već kao četverogodišnjak. Uvjerio sam se u to na vlastitoj koži. Da je jezik pjesma, da je vječno ponavljanje lijek koji kroz bezbrojne cikluse iz pjesama ispire bolna značenja. Trebao sam samo pogledati bakina oca, koji je, zamislite samo: imao negdje jedno leno, sasvim maleno leno, koje je prodao da bi ga zamijenio većim lenom. Onda je na novome lenu danonoćno orao, kopao i proljevao znoj. Po cijele dane samo sijao, kosio i sušio sijeno. Samo muka, patnja i izrabljivanje. Samo *rad, rad, rad*. Godinama samo *štednja, štednja, štednja*. Da bi potom od nekoga nešto načuo, možda od kakva putnika u prolazu, možda od nekog trgovca, ili od poštarice koja je dolazila kolima, ili od sluga koji je prije radio negdje drugdje, pa za Svijećnicu promijenio gospodara, te u novim cipelama došao i mojemu pradjedu rekao: „Hej, prijatelju, ima tamo jedno leno u susjednome selu. Ili u selu iza njega. Još veće i bolje.” Na to je pradjed prodao svoje leno. Da bi kupio veće. Naravno, morao je najprije pronaći kupca i njemu prodati staro, manje leno, kako bi kupio novo, veće. No tad je došla inflacija i novac je ispario.

Bilo mi je četiri ili pet godina kad sam prvi put čuo tu rečenicu. *Onda je došla inflacija i penezi su isparili u luft*. Odmah mi je bilo jasno da neću više često imati prigodu čuti tako lijepu rečenicu. Rečenicu s „onda je”,

i s „došla inflacija”. Rečenicu s „i penezi su isparili”. Ako ništa drugo, barem je bilo varijacija: „Onda je došla inflacija i pojela sve novce.” (Varijanta 1) „Onda je došla inflacija i sve je propalo.” (Varijanta 2) „Onda je došla inflacija i svi su novci nestali.” (Varijanta 3) Ali nije strašno što na svijetu nema mnogo takvih lijepih rečenica. Jer ovu ću jednu čuti još bezbroj puta.

Nije samo majčin otac bio majstor, premda bez vlastite radionice. I njezina je majka zapravo bila nešto više od obične služavke, koja se svoje kćeri bila prisiljena odreći još u dojenačkoj dobi. Majka joj je zapravo bila kći seljaka. Točnije, trebala je biti kći seljaka. Da se nije dogodilo to što se dogodilo. Da leno nije nestalo. Prodano. A sav novac propao. Njezina joj je majka često pričala kako je zbog toga završila kao služavka na tuđemu imanju te potom na svijet donijela desetero djece kolarskome majstoru bez vlastite radionice. Šest sinova, četiri kćeri. Jedna od njih bila je moja majka, koja će za dva dana umrijeti. Devedeset pet godina nakon velike devalvacije.

Mogao bih, naravno, pogledati kako se zvao taj majčin djed i koje je godine točno što prodao. Mogao bih istražiti knjige rođenih, gruntovnice, knjige umrlih. *Čitati, čitati, čitati*. Ali za to nemam vremena. Želim dovršiti pisanje ovoga dok je još živa, a nakon toga se time više ne baviti. Želim reći, nemam vremena, moram što brže pisati, jer možda poživi još samo nekoliko dana (na kraju se ispostavilo još samo dva), a onda te proklete priče želim zakopati jednom za svagda, jer zašto bi mene bilo briga što je neki čovjek kojega nisam ni

poznavao svoje maleno leno uvijek iznova zamjenjivao većim. A mogao se lijepo zadovoljiti onime što je imao! Malo zemlje, jedna ili dvije krave. Ta ionako sam već napola poludio zbog tog uvijek istog refrena koji mi je majka utuvala u glavu već u petoj godini života: „Čim bi videl bolji grunt, mam si je mislil kak bu prodal sve kaj ima, sam da ga zeme. No onda je došla inflacija. I penezi su zginuli. Isparili v luft! Pa je moral postat sluga. Jer je ostal bez peneza. Od navek je bil selak, imal je svoj mali grunt, ni sama ne znam gde. Al onda je sve to otišlo vrit. Svi penezi su isparili.” Moja je majka obožavala taj izraz. Meni je bila draža riječ „inflacija”. Već sam s pet godina znao što znači inflacija. To je kao da sladoled odjednom umjesto jednoga šilinga stoji dva. Dok sladoled za dva šilinga stoji šest, ili deset, ili tisuću šilinga. A sladoled koji je stajao tri šilinga može stajati i milijun šilinga ako je novac ispario. Prodao je staro leno, ali prije nego što je kupio novo. Zbog inflacije, shvaćate? Izgubio je sav novac. Nestao. Izgubio vrijednost. Nije više vrijedio ništa. Ni pišljiva boba. A leno prodano. Piši kući: propalo. Već je pripalo kupcu. A u međuvremenu je došla inflacija. Zbog koje novac nije više vrijedio ništa. Baš ništa. Više se za njega ništa nije moglo kupiti. Sav je novac nestao. Ispario.

Možda sam ponekad, kad bi mi majka srdito objašnjavala bit inflacije, imao osjećaj da se ljuti na mene. Ponekad bi u žaru govora zaboravila i da je stavila prokuhati mlijeko. I dok je njezin bijes na inflaciju kiptio, znala je previdjeti da je i mlijeko zakuhalo i da se prelijeva. Očito mi se pritom u mozak ušuljala neka pogrešna pretpostavka. Zašto bih inače nedavno uzeo

u ruke gitaru koju sam iskopao iz ostave kako bih je pokušao prodati na internetu i počeo svirati poznatu pjesmu *Besame mucho*? Ali ne s izvornim španjolskim tekstom, nego uz prijevod na dijalektu. Ili možda te riječi uopće nisu dolazile iz mogega mozga. Možda su mi jednostavno navrle na usta. Šrum, šrum. Šrum, šrum.

Bijesna na me

Bijesna si na mene, majko?

(Everybody now!!)

Bijesna na me

Bijesna si na mene, majko?

Leno je bolje u drugome selu

obogatit ću se!

Bijesna na me, zašto na me, majko?

Novac je nest'o, penezi isparili

zbog inflacije.

A pritom majka uopće nije bila ljuta na mene. Već na ljude.

I ljutila se zbog tržišne cijene kvadrata. Cijeli je svoj život posvetila projektu *štednje, štednje, štednje*, kako bi se ponovno uzdignula u kastu zemljoposjednika. Željela se po svaku cijenu dokopati ili zemljišta ili stana. Vlasništvo joj je bio cjeloživotni projekt. Upisati vlastito ime u zemljišne knjige! Za prvih nekoliko kvadratnih metara trebalo je uplatiti polog. Najprije uplatiti polog, zatim otplatiti ostatak. Štednja – polog – kredit. Dugoročno se to isplati. Unajmljeni stan moraš cijeli život samo *plaćati, plaćati, plaćati*. A na kraju opet nemaš ništa. Ali kod stana koji kupiš otplaćuješ

etažno vlasništvo. No na kraju je tvoj. Međutim, najprije ti za njega treba polog. A ona je zapela već na skupljanju novca za polog.

„Prije je jedan kvadrat koštala deset šilinga”, govorila mi je majka i prije nego što sam uopće mogao glavu držati uspravno, uvodeći me u tajne kupoprodaje nekretnina. „Kvadrat” je vjerojatno bila jedna od prvih riječi koje sam naučio. Ne želim tvrditi da je majka svakodnevno držala predavanja o povijesti inflacije i razvoju cijene nekretnina, ali dvaput tjedno otprilike jest, kad bismo se god udobno smjestili sa šalicom kave i rezali kolač, majka bi počela sanjariti i dijeliti sa mnom zamisli o nekretninama. Uskoro sam se i ja mogao uključiti u razgovor.

Ak si kupuješ nekakvu malu hižu, treba ti recimo hiljadu kvadrata, da si moreš zasaditi i mali vrt. I to ti onda dojde deset hiljada šilinga. Ak jedan kvadrat košta deset šilinga, onda ti je to puta tisuću – deset hiljada šilinga.” (Tako sam već i prije polaska u školu naučio takozvanu tablicu množenja.) „Onda sam delala, delala, delala, šparala, šparala, šparala, i dok sam skupila tih deset hiljada šilinga, gle vraga, kvadrat je već koštala dvajst. Zbog inflacije, natirlih! I tak, pak s tih deset hiljada šilinga nemaš niš! Obična stara bogica, niko i niš”, govorila je majka dok je još bila mlađa, premda je meni, naravno, i tad izgledala staro. „Pa sam opet šparala, šparala, šparala, delala, delala, delala. A posle sam računala, računala, računala, zbrajala, množila, dijelila. Štednja, kapara, kredit. I kad sam napokon skupila dvajst hiljada šilinga, kaj misliš, kaj je bilo?